

Orașul inteligent este orașul incluziv

Asist. univ. dr. Ruxandra FOLOȘTINĂ
Facultatea de Psihologie și Științele Educației
Universitatea din București

Rezumat. Studiul abordează problema accesibilizării mediului fizic pentru persoanele cu dizabilități din perspectiva Designului Universal. Incluziunea socială și asigurarea egalității de șanse sunt subiecte și obiective ale actualelor politici sociale legate de adaptarea tuturor mediilor în care activează persoana cu nevoi speciale (mediul social, mediul cultural, educațional etc.) Accesibilizarea mediului este un curent apărut în SUA, în domeniul arhitecturii, care propune proiectarea unui mediu accesibil oricărei persoane. Denumit „Design Universal”, mișcarea propune amenajarea mediului în așa fel încât să fie utilizabile de către toată lumea, fără a fi nevoie de adaptări ulterioare sau un design specializat care ar crește suplimentar costurile. Crearea unui spațiu universal înseamnă, în opinia promotorilor, crearea unui mediu nediscriminativ, fără modificări ulterioare, care aduce beneficii cât mai multor persoane ce necesită accesibilizarea spațiului fizic.

Scopul studiului este de a prezenta modalități de accesibilizare a spațiului pentru mai multe categorii de persoane cu nevoi speciale (nevăzători, persoane cu deficiențe fizice etc.) astfel încât să se asigure egalitatea de șanse și respectarea drepturilor omului.

Cuvinte-cheie: accesibilizarea mediului, persoane cu nevoi speciale, incluziune socială.

Introducere

Abordarea pozitivă a persoanei cu handicap sau cu nevoi speciale a devenit o condiție în cercetarea și aplicarea politicilor sociale actuale. În documentele ONU, egalizarea șanselor presupune: asigurarea condițiilor pentru ca persoanele cu nevoi speciale să poată exercita aceleași drepturi și să se supună aceluiași obligații, acordarea unei importanțe egale nevoilor speciale, rezonabile ale fiecărui individ și ale tuturor indivizilor, și urmărirea satisfacerii lor. Toate aceste obiective care privesc egalitatea de șanse și asigurarea unei „societați pentru toți” nu pot fi atinse fără accesibilizarea mediului fizic, a celui informațional, a transportului, locuințelor și, nu în ultimul rând, cel al învățării.

În România a fost creat cadrul asigurării egalității de șanse. După 1989, acest cadru a fost ameliorat continuu, procesul reformei cuprinzând instituții, legi, management, într-o viziune modernă asupra mediului fizic și asupra drepturilor omului, legislația privind drepturile persoanelor cu handicap fiind armonizată, în momentul actual, cu legislația Uniunii Europene (*acquis-ul comunitar*). Elementele definiției ale procesului de reformă a politicilor sociale se regăsesc în forme autentice și viabile de organizare a unui incluziuni funcționale, care să asigure persoanelor cu deficiențe șanse egale de acces în structurile vieții sociale și economice.

O integrare socială autentică înseamnă a crea posibilități astfel încât fiecare dintre ei să atingă nivelul autonomiei personale și sociale. Acest lucru, în condițiile deficienței, nu poate fi realizat decât prin servicii suplimentare (structuri, accesibilizări, programe de sprijin). În prezent, astfel de structuri de sprijin sunt greu de realizat la toate nivelele de organizare ale societății, dar mai ales în ceea ce privește mediile informaționale publice.

Legislația în domeniul incluziunii sociale a persoanelor cu nevoi speciale

Cea mai importantă lege care promovează cu prioritate măsuri active de protecție și independență personală față de ajutoarele sociale este Legea nr. 448/2006. Prevederile acestui act normativ sunt în concordanță cu principiile Cartei Sociale Europene revizuite, ratificată prin Legea nr. 74/1999, precum și cu celelalte acte interne și internaționale pe care România le-a semnat. Potrivit prevederilor Legii nr. 448/2006 toate persoanele cu handicap au dreptul la ocrotirea sănătății, prevenire, tratament și recuperare. Instituțiile statului au obligația de a oferi servicii tuturor titularilor acestui drept, fiind, de asemenea, prevăzute și o serie de facilități și pentru persoanele care au în îngrijire, supraveghere sau întreținere un copil cu handicap. De asemenea, art. 60 din Legea nr. 448/2006 prevede măsurile specifice pe care autoritățile publice au obligația să le ia în vederea asigurării accesului persoanelor cu handicap la mediul fizic, informațional și comunicațional.

În privința accesibilizării, documentele internaționale oficiale ce fac referire la asigurarea acesteia sunt:

- Rezoluția Consiliului European nr. 2003/C39/03 se referă la „Accesibilitatea - În vederea îmbunătățirii accesului persoanelor cu handicap în societatea bazată pe cunoaștere” (*Access to social rights for people with disabilities in Europe*);
- Comunicatul nr. 284 final „Spre o Europă fără bariere pentru persoanele cu handicap” (*Towards a Barrier Free Europe for People with Disabilities*);
- Rezoluția Consiliului European nr. 2003/C134/04 referitoare la oportunitățile egale pentru elevii și studenții cu dizabilități la educație și formare profesională (*Council Resolution on equal opportunities for pupils and students with disabilities in education*);
- Regulamentul (CE) nr. 1107/2006 al Parlamentului European și al Consiliului privind drepturile persoanelor cu handicap și ale persoanelor cu mobilitate redusă pe durata călătoriei pe calea aerului);
- Recomandarea REC(2006) 5 a Comitetului de Miniștri către Statele membre ale Consiliului Europei cu privire la Planul de Acțiune pentru promovarea drepturilor și a deplinei participări a persoanelor cu dizabilități în societate: îmbunătățirea calității vieții persoanelor cu dizabilități în Europa 2006-2015.

O altă lege care susține șanse egale pentru persoanele cu nevoi speciale, în spiritul consolidării unei societăți fără discriminări, este Legea nr. 221/2010 pentru ratificarea Convenției privind Drepturile Persoanei cu Dizabilități.

Obiectivele specifice ale acestui pachet legislativ țintesc către realizarea următoarelor măsuri (Direcția Generală Protecția Persoanelor cu Handicap, 2010):

- promovarea și implementarea conceptului *Acces pentru toți* pentru a împiedica crearea de noi bariere și apariția unor noi surse de discriminare);
- realizarea cu prioritate a accesibilității mediului fizic și informațional, în toate instituțiile publice;
- asigurarea, prin mijloace specifice de comunicare, a accesului persoanelor cu handicap senzorial la informația difuzată în mass-media;
- asigurarea suportului în adaptarea locuinței persoanei cu handicap în funcție de nevoile acesteia;
- dezvoltarea gamei de servicii adaptate persoanelor cu handicap, de exemplu asistență prin ghizi și asistență animală.

Accesibilizarea mediului fizic – Designul Universal

Conceptul de „Design Universal” sau „Design Fără Bariere” se referă la proiectarea produselor, mediului construit, programelor și serviciilor, astfel încât să poată fi utilizate de către toate persoanele, fără să fie nevoie de adaptări suplimentare care conduc, în final, la costuri adiționale. Astfel, un Design Universal ar trebui să fie accesibil unor persoane cu nevoi speciale, fără o adaptare sau modificare specială. În studiile de specialitate sunt descrise patru caracteristici ale design-urilor accesibile (www.ataccess.org):

- 1) Perceptibilitatea este asigurată când toți indivizii pot percepe designul, indiferent de abilitățile lor senzoriale;
- 2) Operabilitatea este dobândită când toți indivizii pot utiliza designul, indiferent de abilitățile lor psihice;
- 3) Simplitatea este atinsă când toți indivizii pot înțelege și utiliza cu ușurință designul, indiferent de experiența, știința de carte sau nivelul de concentrare;
- 4) Toleranța erorilor apare atunci când designul diminuează circumstanțele și consecvențele erorilor.

Exemple de punere în practică a Designului Universal întâlnim în București și în alte orașe din țară sub următoarele forme:

- *Covoarele tactile* permit nevăzătorilor să se orienteze într-un spațiu deschis. Acest tip de covoare se aplică sub formă de benzi longitudinale și au un profil special, care permite dirijarea bastonului în direcția care trebuie urmată. Profilul special al covoarelor tactile permite inclusiv urmărirea direcției indicate de acestea prin pantofi cu talpă normală. Totodată, prin montarea corectă a covoarelor tactile, nevăzătorul este avertizat de apropierea unor zone cu potențial pericol, cum sunt: treptele, scările rulante, traversările, ușile sau alte obstacole, precum și schimbările de direcție.
- *Rampe* - pentru ca persoanele cu dizabilități să aibă o viață activă, să aibă acces la educație, la activități sociale, este necesar să se poată deplasa independent sau cu ajutor minim. Unul din modurile prin care o persoană în căruciorul cu roțile tractat manual sau electric poate să depășească obstacolele de tip scări, borduri, praguri este utilizarea rampelor.
- *Parcaje* - la 50 locuri de parcare este prevăzut un loc de parcare pentru persoane cu handicap, dar minim 2 locuri marcate.
- *-Grupuri sanitare* - la un grup sanitar, cel puțin o cabină va fi adaptată la necesitățile persoanelor în scaun rulant.

Accesibilitatea mediului informațional și comunicațional

Accesibilizarea mediilor informaționale se realizează folosind tehnologiile asistive. Tehnologiile asistive (TA) reprezintă un concept care se referă la produse

și servicii care pot compensa limitările funcționale, facilita viața independentă și permit persoanelor cu nevoi speciale să își atingă propriul potențial (Teles și Santos, 2012). De regulă, tehnologia asistivă se referă la produse și servicii pentru acele nevoi care sunt specifice pentru trei grupuri: persoane cu dizabilități, persoane în vârstă și persoane bolnave cronic.

Varietatea dispozitivelor de TA este mare și este legată, în general, de limitările fizice sau disfuncțiile cognitive. Paleta de echipamente cuprinde de la dispozitive *low-tech*, cum sunt simplele suporturi pentru creion, la dispozitive *high-tech*, cum sunt sistemele de comunicare bazate pe PC, tehnologiile casnice digitale sau cele pentru controlul mediului.

Proiectarea universală a tehnologiei asistive are ca scop reducerea distanței dintre ceea ce utilizatorul este ”capabil” și ceea ce îi solicită mediul. Mergând pe această idee, putem alege să facem o discriminare pozitivă în favoarea întăririi capacității persoanei sau putem alege să creăm un mediu fără bariere, în care toți pot avea acces la orice, susținând proiectarea universală.

„Proiectarea universală este proiectarea produselor și mediului astfel încât să fie utilizabile de toți oamenii la cel mai înalt nivel). posibil, fără a fi necesare adaptări sau o proiectare specială” (Teles și Santos, 2012, p. 150). Ea presupune un set de cerințe, cunoștințe, metodologii și practici ce trebuie luate în considerare în proiectarea spațiilor, produselor și serviciilor astfel încât să fie utilizate în mod eficient și sigur de cât mai multe persoane, indiferent de natura nevoilor lor speciale. Proiectarea universală sau proiectarea incluzivă (așa cum a mai fost numită) se bazează pe principiul ergonomiei, susținând reducerea costurilor suplimentare ce reies din asistarea unei comunități de persoane cu nevoi speciale.

PU este incluzivă și non-discriminatorie și chiar dacă costul inițial al unei proiectări universale poate fi mai ridicat, toate acestea vor putea fi utilizate de către toată lumea, și nu numai de către o minoritate, fapt ce va conduce la o creștere a productivității și a eficienței tuturor, și va reduce riscurile de accidente și disconfort.

Beneficiile pe termen mediu și lung implică o creștere a calității vieții pentru toți membrii societății.

Strâns legată de proiectarea universală, tehnologia de acces (TA) a fost clasificată în patru grupe cu scopul creșterii sau păstrării unei capacități sau compensării. Deși pentru consumatorul final această clasificare este mai puțin importantă, vom încerca să prezentăm succint câteva exemple (Teles și Santos, 2012, p. 150) :

- TA pentru *comunicare* – sintetizatorul de voce tip software sau hardware (extern sau intern) este dispozitivul prin care textul electronic este verbalizat, fiind folosit în mod special de către persoanele cu deficiență de vedere;

- TA pentru *mobilitate* – scaune cu roțile cu motor sau scaune cu roțile electronice cu direcție asistată, utilizate de către persoanele cu deficiență neuromotorie și locomotorie;
- TA pentru *manipulare* – mouse care poate fi operat cu piciorul/gura/cu ajutorul mișcărilor capului/prin respirație-inspirație, folosite de persoane cu motricitatea afectată la nivel inferior sau superior;
- TA pentru *orientare* – sistemul portabil pentru Navigare Audio (*System for Wearable Audio Navigation* – SWAN) proiectat pentru a ajuta deficienții de vedere și alte persoane să exploreze spații necunoscute în situații speciale în care vederea este obstrucționată sau deficientă.

Proiectarea universală și situația actuală în România

O evaluare a situației accesibilizării spațiului public a fost realizată de Elena Cămărașan în 2010, manager public în cadrul Direcției Generale de Protecție a Persoanelor cu Handicap. Din concluziile redactate reies următoarele:

- Instituțiile publice și private întâmpină, în continuare, dificultăți în înțelegerea caracteristicilor tehnice ale adaptărilor la mediul fizic, informațional și comunicațional;
- Instituțiile care au încercat să respecte Legea 448/2006, au realizat, în mod special, o accesibilizare a mediului fizic și mai puțin a celui informațional și comunicațional. Cele mai accesibilizate elemente în instituțiile publice sunt ușa de acces, căile interioare de acces și rampele. Iar cele mai puțin accesibilizate sunt avizierul, pagina de internet a instituției, interpretul mimico-gestual;
- Problema cea mai spinoasă se constată în cazul instituțiilor de cultură (teatre, muzee, biblioteci etc.), care sunt în majoritate inaccesibile persoanelor cu nevoi speciale. Aceeași problemă apare și la instituțiile publice care dețin clădiri de patrimoniu ce nu pot fi accesibilizate din cauza constrângerilor juridice de modificare a acestora.

Recomandări pentru ameliorarea situației

Pe baza datelor obținute și a informațiilor extrase din studiile de specialitate formulăm următoarele recomandări:

- Încheierea unui protocol de colaborare între autoritățile publice centrale și locale pentru accesibilizarea paginilor de internet proprii, astfel încât informațiile de pe site să poată fi lecturate și de către persoanele cu deficiență de vedere și intelectuală;
- Semnalarea instituțiilor responsabile cu acordarea autorizației de construcție cu privire la prevederile Normativului pentru adaptarea

clădirilor civile și a spațiului urban aferent, pentru a se împiedica crearea de noi bariere și apariția unor noi surse de discriminare;

- Identificarea unor surse financiare adiționale, complementare bugetului de stat, care să asigure resursele necesare accesibilizării mediului fizic, informațional și comunicațional (de exemplu, fonduri europene);
- Inițierea de campanii de informare și mediatizare pe tema accesibilității, la nivelul întregii societăți civile.

Bibliografie

Cămărașan, E., (2010). *Accesibilitatea*, prezentare susținută în cadrul Conferinței Naționale în Domeniul Standardizării, Octombrie 2010

Crețu, V., (2006). *Incluziunea socială și școlară a persoanei cu handicap. Strategii și metode de cercetare*, București, Editura Printech

Teles, O.R., Santos, M., (2012). *Tehnologii asistive. Manual de curs*, în vol. “Paralizie cerebrală. Manualul cursantului pentru Părinți și Profesori”, Turcia, Pozitif Matbaası Çamlıca Mahallesi Anadolu Bulvarı 145. Sok. No: 10/16 Yenimahalle/ANKARA

www.baum.ro/accesegov/index.php.tehnologii

www.pontes.ro

www.ataccess.org